

De laatste oorlogsdagen in Wijhe

Boerderij van Strunk a/d Enkweg

7 April 1945 tot 22 mei 1945

Frederik George Verhoef Sr.

Wijhe, 15 mei 1945 -
Enkweg 18

Beste Frits en Mary,
Beste Kees en Mar-
tien,

We zitten dagelijks te wachten op eenig bericht van jullie, maar tot heden hebben we niets ontvangen. We willen het beste hopen en daarom begin ik maar alvast aan de lang beloofde brief.

Op zaterdag 7 april werd Ottie (Mevr. v. Munster) door een Duitsch officier vergezeld door 2 militairen, soldaten weggehaald wegens spionage. Dat was 's avonds laat of eigenlijk in de nacht - 's nachts om 2 uur - en alles sliep. Wij wisten niets en hadden niets gehoord, maar vernamen het de volgende dag van tante Anna. Ot-

Wijhe, 15 Mei 1945.
Beste Frits en Mary,
Beste Kees en Martien,
We zitten dagelijks te wachten op
enig bericht van jullie. Maar tot
heden hebben we niets ontvangen.
We willen het beste hopen en daarom
begin ik maar alvast aan de lang
beloofde brief.
Op Zaterdag 7 April werd
Ottie (Mevr. v. Munster) door een
Duitsch officier, vergezeld door 2
militairen, weggehaald. Dat was
's avonds laat of eigenlijk in de
nacht. Wij wisten niets en hadden
niets gehoord. Maar vernamen het
de volgende dag van Tante Anna.
Ottie hield vreselijk natuurlijk.
en zeide alhoor maar ik heb niets
gedaan; Maar ze moest mee.
Hij was vol met Duitsche sol-
daten.
Toch zijn we Maandag 9 April
nog een kleine wandeling gaan
maken, wij voelen ons in de bos-
schen van de Gelder tamelijk
veilig, veiliger dan thuis! En ook
die nacht van Maandag op Dins-
dag zijn we aangekleed naar bed
gegaan.
Dinsdag 10 april hebben de Duitschers op de logeerkamer een ra-
diotoestel geplaatst met draden in de bomen, en nu voelen we ons
nog minder veilig, want die mannen zitten nu dag en nacht bij het
toestel en sturen telkens een soldaat met een briefje ergens heen óf
deze komt met een briefje hier.
Op Woensdag 11 April was het schieten hier zóó hevig dat
we een groot gedeelte van de nacht in de kelder hebben
door gebracht en verder aangekleed zijn gebleven, ook toen
we eindelijk het maar hebben overgegeven en naar bed zijn
gegaan. We dachten toen aan een uitdrukking: Als je naam

tie hield vreselijk natuurlijk, en zeide al-
door maar: "Ik heb niets gedaan" - maar
ze moest mee. Waarom dat gebeurde, we-
ten wij ook niet. Wij
en andere mensen dachten eerder dat
zij de Duitschers bijstond, maar niet om-
gekeerd. Toch is het een feit dat zij menig
onderduiker en voedselhaler over de IJssel
heeft geholpen.

Haar man, de heer van Munster zit in
Heerde als ass. veearts en weet natuurlijk
nog van niets.

Op zondag 8 april werd er hevig geschoten
en waren er geweldig veel vliegtuigen

in de lucht en 't was hier zoo onveilig dat we met onze kleeren aan
naar bed zijn gegaan. Moeder
deed alleen haar corset en schoe-
nen uit en ik mijn schoenen,
boord en jas. Maar dat neemt
niet weg dat wij die nacht heel
behoorlijk hebben geslapen, en
niets hebben gehoord van het
gedonder en het geknetter, dat
zoals we de volgende dag verno-
men de gehele nacht had ge-
duurd.

Wijhe zit vol met Duitsche sol-
daten.

Toch zijn we Maandag 9 April
nog een kleine wandeling gaan
maken, wij voelen ons in de bos-
schen van de Gelder tamelijk
veilig, veiliger dan thuis! En ook
die nacht van Maandag op Dins-
dag zijn we aangekleed naar bed
gegaan.

Dinsdag 10 april hebben de Duitschers op de logeerkamer een ra-
diotoestel geplaatst met draden in de bomen, en nu voelen we ons
nog minder veilig, want die mannen zitten nu dag en nacht bij het
toestel en sturen telkens een soldaat met een briefje ergens heen óf
deze komt met een briefje hier.

Op Woensdag 11 April was het schieten hier zóó hevig dat
we een groot gedeelte van de nacht in de kelder hebben
door gebracht en verder aangekleed zijn gebleven, ook toen
we eindelijk het maar hebben overgegeven en naar bed zijn
gegaan. We dachten toen aan een uitdrukking: Als je naam

op de kogel staat dan vindt hij je toch wel, waar je je ook verstopt. De familie Schuurman, d.w.z. man, vrouw, Hennie en haar Rotterdamse moeder hebben hier op de grond geslapen.

Ook Donderdag 12 April was het schieten niet van de lucht en verbleef de familie Schuurman hier. En toen we 's avonds allemaal in onze kamer zaten - d.w.z. 1) Strunk, 2) tante Anna, 3) Dina, 4) Berend, 5) Hendrik, 6) Jo een Utr. jongen die hier logeert, 7) Schuurman, 8) zijn vrouw, 9) Hennie, 10) haar moeder, 11) Lena en 12) ik - kwamen omstreeks 10 uur de Duitsche soldaten die hier ondergebracht waren, ons de hand geven, want ze gingen weg en zeiden: "Morgen komen de Tommy's. Ze waren erg neerslachtig en uit die houding maakten we eigenlijk op dat het een vlucht was; een soort vlucht althans.

Maar al bracht dit ons in een verwachting, een blijde verwachting dat het met de oorlog op een einde ging lopen, de angsten die we momenteel uitstaan houden ons in een voortdurende spanning. Die heele dag van Donderdag 12 April is het schieten, enz. niet "van de lucht". M.a.n. het schieten enz. gaat bijna ononderbroken de gehele dag door. En we zien in het Zuiden en in het Oosten, N.O. en Z.O. rook opstijgen met dikke wolken en dat alles vertelt ons dat er groote branden woeden. Later bleek het ons, verschillende groote boerderijen te zijn geweest maar ook enkele tanks die totaal waren uitgebrand evenals een auto met munitie langs de dijk. Het schieten, gepaart met geweldige uitbarstingen, was oorverdovend soms, en die uitbarstingen bleken later afkomstig ook van het in de lucht laten vliegen van bruggen en ponten. we hebben toen wéér in de kelder

gezeten tot 12 uur 's nachts, maar aangezien het in die kelder zoo onaangenaam is door het water dat op de bodem staat, door de losse, bewegelijke planken en het dikke dek van stroo, waarboven een petroleumlampje, en de vele menschen die in die kleine kelder zitten waarin zich ook nog de nodige mudden aardappelen bevinden, terwijl daarboven (want de kelderingang bevindt zich in de koestal) zich groote hoeveelheden stroo bevinden, 2 paarden, plm. 15 koeien en een 5 tal varkens, daarom hebben we het gevaar van ons bed verkozen boven het gevaar van een kelder waarin brand kan uitbreken, enz. enz. en zijn om 12 uur 's nachts dus maar weer aangekleed in ons eigen bedje gekropen.

Ik moet nog vertellen dat we ons bed op stelten hebben laten zetten door den timmerman zoodat de onderzijde een 40 cm. van de vloer is en we daardoor onder het bed kunnen kruipen. Edoch dit hebben we maar 1 keer gedaan, want daarvoor is moeder te stijf, zoodat het een kwartier duurt vóór zij onder het bed ligt en eenmaal er onder het een uurtje duurt voor zij er weer onderuit is.

Maar op Vrijdag 13 April komt de verlossing van alle ellende, want om plm. 11 uur komen de eerste Canadeesen per tankwagens van de Raalterweg.

Hoera ! hoera ! hoera ! Het gejuich is niet van de lucht.

Waar het oranje en de vlaggen in eens vandaan kwamen is ongelooflijk, maar de menschen hier waren dronken van vreugde. Eindelijk, eindelijk weer vrij!

Mijn God, je had een gevoel of ze je verlost hadden van een keurslijf, of een veel te nauw harnas. En toen we den

schoenmaker zagen, zei ik: “Man, 5 jaar hebben we met ekster-oogen en te nauwe schoenen geloopt en nu zijn we de ekster-oogen en de te nauwe schoenen kwijt!”

Maar helaas, de vreugde maar heel kort, want de Duitsers begonnen nu van de overzijde van de IJssel met granaten te schieten en de intusschen uit de grond opgerezen N.B.S.ers of “Nederlandsche Binnenlandsche Strijdkrachten” gelastte zoo-veel mogelijk in huis te blijven. Het huis hier was weder spoedig met vluchtende menschen gevuld, telkens weer als granaten over de huizen vlogen of op straat of in de huizen terecht kwamen en de splinters, de vuile, venijnige als een mes zoo scherpe splinters in ruiten, muren, deuren terecht kwamen.

Moeder en ik zouden ‘s middags eens in het dorp gaan kijken, maar bij het begin van het dorp keerden we hals over kop terug en waren blijde weer thuis te zijn, al was het daar evenmin veilig te noemen.

De granaten schenen voornamelijk de bebouwde kom van Wijhe tot doel te hebben, en daar wij ook tot de bebouwde kom behooren, waren we verre van gerust om zóó de nacht in te gaan. De familie Schuurman vertrok naar de boerderij van van Marle aan de koestraat, hoek 1e wetering. Daar is een goede kelder en de boerderij ligt ver buiten de bebouwde kom en veel verder van de IJssel. (Toch zijn in de volgende nachten ook daar nog verschillende granaten in de boomgaard vlak bij het huis neer gekomen).

Wij wisten echter maar niet waarheen te gaan. We konden op goed geluk de Raalterweg op lopen, die plm. loodrecht op de IJssel zijn richting heeft en zich dus steeds verder van

de IJssel verwijdt. Dit was misschien wel de veiligste weg maar je weet niet bij welke boer je terecht komt en hoeveel wijnenaren daar al geborgen zijn, want alle menschen uit de bebouwde kom van het dorp waren op de vlucht geslagen.

We konden ook gaan naar Willem Panhuis, naar Jo Panhuis, die beide langs de Heinorsche weg wonen, of naar Jan Panhuis die aan het begin van de Koestraat en aan het einde van de Enkweg woont. En ‘t was daar, waar we in de keuken wakende de nacht hebben doorgebracht met Jan Panhuis en zijn vrouw (de dochter

Rika ging met “onze” Tina naar bed), met tante Anna, Berend, de kleine meid Jacqueline, Moeder en ik. Strunk bleef alleen thuis, die wilde niet weggaan.

Om 5 uur ‘s morgens keerden we maar weer, zo’n beetje geradbraakt natuurlijk naar eigen huis

terug en wierpen ons aangekleed op bed.

Op Zaterdag 14 April ging dat schieten bijna onafgebroken door. Tusschen dit schieten door waren er pauzes en van één dezer pauzes maakte ik gebruik om naar het dorp te gaan voor een paar boodschappen, maar ongeveer bij het gemeentehuis gekomen riktikte de splinters zóó tegen ramen en muren en deuren dat ik hals over kop, kort onder

de huizen aan de westzijde gaande, een toevlucht in de huizen zocht. Maar bijna alle winkelruiten waren gesloten omdat de bewoners gevlucht waren, zoodat ik van huis tot huis vloog, rammelend aan de deuren om binnen te gaan, maar tevergeefs. Eindelijk bij een winkelier vond ik een toevlucht en bij één der volgende pauzes rende ik naar huis, om die dag maar verder netjes thuis te blijven, in of buiten de kelder en omstreeks 10 uur maar weer aangekleed naar bed te gaan.

Op Zondag 15 April mocht geen mensch op straat en er werd geen kerk gehouden ook al omdat beweerd werd dat er nog Duitsche soldaten in het bosch van de Gelder waren achtergebleven en het dus daarom verre van veilig op straat was. Weer brachten we eenige uren van de voornacht in de kelder door en daarna aangekleed naar bed, nadat tante Anna met de kleine Jacqueline vertrokken was naar Jo of naar Willem Panhuis die langs de Heinosche weg hun boerderij hebben.

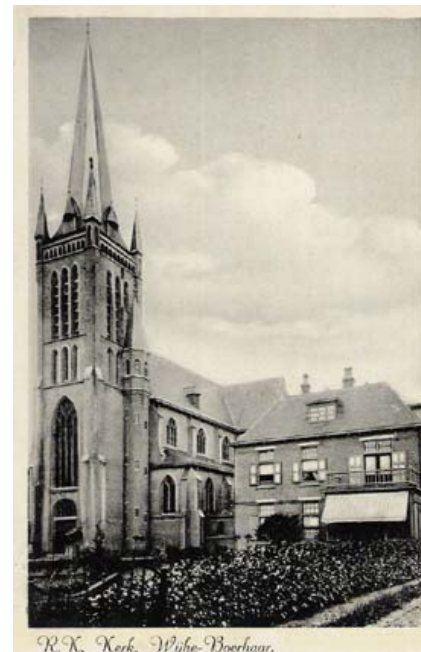
Op Maandag 16 April hebben zoowat alle Wijhenaren het dorp verlaten. Ook het hoofd van de Christelijke school, onze buurman, heeft met vrouw en 4 kinderen de vlucht genomen heelemaal naar Nijverdal.

Het is doodstil op straat, alleen hoor je het ontploffen van de granaten met het gebruikelijke gerikketik van de splinters tegen muren, deuren en ramen. Wij weten echter niet waar we heen moeten. Strunk gaat niet weg. Berend en Dina moeten thuis blijven met het oog op het in de stal opgesloten

vee. Wéér brengen we een deel van de dag en nacht in de kelder door en slapen 's nachts in onze kleeren.

Op Dinsdag 17 April komt 's morgens mijn Zwolsche ambtsopvolger de heer Noë hier even aanloopen en deelt ons opgetogen mede dat Zwolle door de Duitschers zonder slag of stoot is verlaten en dat Zwolle dus vrij is, en 's middags komt Willem Panhuis ons vertellen hoe de Duitschers huis gehouden hebben. Verschillende boerderijen moeten moedwillig verbrand zijn en bij hun vertrek over de IJselbrug bij Zwolle hebben ze over de 200 stuks vee meegevoerd. De vijand zit dus over de IJsel, ook bij Zwolle en moet echter zich vrij vast genesteld hebben in Hattum.

Het schieten met granaten, dat 's nachts nog zoo hevig was, dat Berend en Dina omstreeks half drie naar de kelder zijn gevlucht hield 's morgens op en om plm. 8 uur kwam Strunk van de Molen ons vertellen dat de witte vlag op het Wijhesche veerhuis waait, wat dus zeggen wil dat de Duitschers ons ook aan de overzijde van de IJsel verlaten hebben en wij dus ook geen granaten meer zouden te vreezen hebben. We gaan nu wat rustiger naar bed natuurlijk en slapen, slapen.

R.K. Kerk, Wijhe-Boerhaar.

Op Woensdag 18 April is er kloggelui van de torens der RK. en Prot. Kerken en worden de vlaggen

van de torens uit gestoken. Nu is er feestgejubel en blijdschap in de mensen en kunnen we Goddank weer eens rustig gaan slapen zonder kleeren aan, waar we in geen 10 dagen uit waren geweest, en kunnen we ons weer zonder angst en beven op straat begeven. Nu daar wordt dan ook druk gebruik van gemaakt en zoo zien we tallooze dorpsgenooten in allerlei verschillende getrokken en geduwde voertuigen naar hun respectievelijke huizen terugkeeren met blijde gezichten en hier en daar worden ze door reeds teruggekeerde of hier gebleven kennissen toegejuicht of hartelijk begroet. Toen wij 's middags het waagden bij het station de spoorbaan over te steken om langs het ooievaarsnest en door de Gelder een kleine wandeling te maken, kwamen we op die overweg de heele familie van Aegst, de bode op Zwolle en Deventer, tegen die eveneens huiswaarts gingen. Alle zaten op de wagen die beladen was met beddegoed, enz. en allen juichten ons vroolijk tegemoet. Ook de familie Koensers van Café Spoorzicht was blij en vroolijk. Zij waren ook thuis gebleven. Zij hebben ook een heel geschikte kelder, waar ook plaats was voor de burens waaronder een zieke buurvrouw waarvoor een bedje was gereed gezet. Overal blijde gezichten, overal felicitatie's enz. 's avonds kwam ook tante Anna met de kleine meid weer thuis, en zoo was er ook bij ons algemeene blijheid alleen zijn wij niet gerust over onze jongens met Mary, waar het bekend is hoe in het Westen van ons land gebrek en echt honger wordt geleden. Ja, men beweert dat er hongersnood heerst en dagelijks honderden menschen sterven van de honger én aan besmettelijke ziekten. Dat onze vreugde getemperd wordt zal niemand ons kwalijk nemen, en angstige gedachten vervolgen ons

dag en nacht.

We vernemen dat Ottie in Heerde met de Canadeezen is aangekomen, na uit Duitsche gevangenschap te zijn ontvlucht (daarover straks meer).

Donderdag 19 April komen er 2 keurige jonge mannen uit Den Haag, de namen zijn we vergeten maar 1 woont er op 't Vlierboomplein en de andere in de van Limburg Styrumstraat, bij tante Anna een boterham vragen, die door tante Anna direct gegeven werd. Zij kwam het ons direct vertellen en Moeder ging direct naar ze toe en vragen of ze voor onze zoons ook wat wilde mee nemen. Nu dat wilden ze we. Tante Anna gaf ze toen een half pond boter en wij gaven ze een pond boter voor Kees, Frits, Mary en Martien mee aan het adres van Frits en Mary. Hoe die jongens over de IJssel en door de Duitsche linies moeten komen is ons een raadsel, maar we wagen er maar een pond boter aan in Moeders mooiste trommeltje. Meer konden ze trouwens niet medenemen, want ze waren natuurlijk al aardig bevracht.

Zat. Zond. Maand. 21, 22 en 23 April is het weertje blijfthuis, koud, guur, regen, storm, hagel. Maar Maandagmiddag knapt het op en gaan we een wandeling maken de Raalterweg op naar den boer Harsman die volgens Dr. Hoogendoorn ons naar Zwolle moet rijden teneinde daar eindelijk voor Moeder de oorspecialist te bezoeken, waar we sinds 17 November niet zijn geweest. Deze boer Harsman woont meer dan een uur loopen van hier, op de Raalterweg, voorbij de 3e wetering en toen we daar eindelijk aankwamen, troffen we gelukkig den boer thuis, maar deze zeide ons dat

we verkeerden waren, want dat we bij Harsman moeten zijn op de Heinoscheweg. Alzoo gingen we de 3e weterring langs naar de Heinoscheweg. De baas was dáár niet thuis, maar de vrouw zei ons dat van Keulen in Wijhe weer de beschikking had over een auto en dat zij dus niet meer behoeften te rijden. Waar ze natuurlijk blij om waren, omdat ze de nog aanwezige niet gestolen paarden zoo hard noodig hebben in het landbouwbedrijf, hetgeen we heel goed begrepen. Intussen hadden we die heele reis voor niets gemaakt en waren we doodvermoeid. Gelukkig woont Jo Panhuis een eindje verder en konden we daar heerlijk wat uitrusten. Jo en Heintje waren heel hartelijk en gaven ons wat versche melk (gekookt natuurlijk) te drinken en zoo konden we dan weer opstappen en kwamen doodvermoeid en hongerig om 8:30 uur 's avonds weer thuis. dus hadden we 4 uur aaneen geloopt. Maar onderweg hadden we heel wat gehoord over het wangedrag der Duitschers. O.a. waren tal van paarden en koeien gestolen en tal van boerderijen moedwillig in brand gestoken. Wij hadden onderweg een vijftal puinhoopen gezien waar eens bloeiende boerderijen gestaan hadden zelfs hoorden we van één, waar ze van te voren de menschen in de kelder hadden opgesloten

Dinsdag 24 April hebben we weer een dijkwandelingetje gemaakt; maar helemaal gerust deden we dat toch niet, want daar was over en weer heel wat geschoten over de IJssel en je kunt toch nooit weten of niet een verdwaalde kogel toch nog eens over de IJssel kon gaan. Ik vergat nog mede te deelen dat in het dorp heel wat huizen

geleden hebben door de Duitsche granaten. Iedere morgen lagen de straten weer vol met gebroken ruiten en verschillende granaten waren door ruiten, daken en muren gegaan en hadden groote verwoestingen aangericht en overal was men in de weer om alles zoveel mogelijk te herstellen. Maar aangezien er niet te veel glas was, werden de gaten met bordpapier gedekt. Hoewel het weer vrij goed is, is het echter alles behalve warm.

En Vrijdag 27 April is het gemeen koud en regent het niet onaardig.

Zaterdag 28 April eveneens maar de blijdschap dat we weer vrij kunnen ademen wordt er niet door getemperd. Alleen, onze jongens, hoe gaat het daarmee? Wel vernemen we geregeld dat er allerlei plannen door de geallieerden beraamd worden om het westen van het land van voedsel te voorzien, maar gebracht is er nog niets

Tot we Zondag 29 April door de Radio vernemen dat er duizenden pakketten met voedsel voor Den Haag, Rotterdam en Leiden op vliegvelden zijn geworpen. Wij aan het rekenen: Hoeveel is dat per persoon? En al is dat voorloopig maar een zielig klein beetje per persoon, misschien is dat wel goed, want als het veel was zou menig een zich misschien er dood aan eten. Een zucht van verlichting steeg ook hier uit aller borst omhoog en het Marktplaatsplein stond 's morgens om kwart voor acht, om 1 uur, 3 uur, 5 uur, 7 uur en kwart voor acht 's avonds vol met luisterende menschen. We hoorden hoe de

vliegeniers in Den Haag waren toegejuicht met witte en rood met blauwe doeken en in onzen geest zagen we onze geestdriftige Mary ook juichen met glinsterende oogen en Frits beetpakken en zoenen van blijdschap en Kees en Martien zwaaien met vlaggetjes en zakdoeken boven op het dak van hun huis. Dank, dank, vliegeniers voor deze redding, ook en in de plaats van onze kinderen. En het aanvoeren van levensmiddelen gaat voort, ook Amsterdam, Gouda, Alkmaar, enz. enz. komen aan de beurt. En er komen ladingen met auto's en schepen. Oh, met tranen in onze oogen hooren we al dat blijde nieuws aan Goddank, Goddank.

Lieve, lieve kinderen hoe is het met jullie? Toe! Hoe lang nog, voor we jullie hooren, zien en spreken zullen. Oh, kregen we maar een paar woorden dat het jullie goed gaat, dan willen we weer rustig wachten

En Mussolini is dood en Woensdag 2 Mei hooren we: Hitler is dood! Maar nu zal de oorlog toch wel gauw en volledig geëindigd zijn? Nu zullen de Duitschers Holland toch niet nog langer in de ellende laten zitten? Mijn God, ze kunnen het toch nooit meer winnen, wat scheelt die redeloze, reddeloze en radelooze mensen toch? Begrijpen ze dan niet dat iedere dag langer, ook hun eigen land verder naar de poel der absolute vernietiging gaat?

Donderdag 3 Mei hebben we een rijtuig gehuurd bij den brandstoffenhandelaar Bergman, Raalterweg 1 en gaan we om half één eindelijk naar Zwolle, naar Dr. Nijdam of Dr. Jongkees. We moesten uiterlijk 17 Februari bij hen terug komen, dus we zijn op 14 dagen na, 3 maanden te laat.

Nu er kwam heel wat vuil, velletjes uit het oor en een poliep liet met spuiten uit zich zelf los, zodat de dokter niet behoefde te opereeren. Hij was niet ontevreden, het zag er heel goed uit en we behoeven eerst 3 Juli terug te komen. Dus dat was alweer geruststellend.

De Duitschers hadden Zwolle zonder vechten verlaten en er is dan ook in Zwolle heel weinig beschadigd. Tragisch is echter het aanzien van het spoorweg emplacement, waar tal van locomotieven en wagens het emplacement vullen; alles werkloos en verlaten. Een Rode Kruis-wagon is door een bom vernield, maar onze voerman vertelt dat hij daaruit geen zieken, maar Duitse soldaten, gewapend en wel heeft zien vluchten

Iedere dag ga ik naar het Marktpllein om naar de Radio te luisteren en vlieg dan naar huis om de laatste berichten mede te deelen en zo vernemen we op Vrijdag 4 Mei : NEDERLAND VRIJ !

Jezus lief, menschen, wat een gewaarwording is dat Ik vlieg den notaris haast om z'n hals. Ontroert drukken we elkaar de hand, bekenden en onbekenden en in gedachten knielen we en danken, danken voor het behoud van onze kinderen.

We hebben geen woorden, we leven, we trillen, we hebben het koud, we hebben het warm overal komen nu vlaggen te voorschijn. vele menschen durfden niet vlaggen uit medelijden met westelijk Nederland, maar nu komen de vlaggenpas goed te voorschijn en overal blijde gezichten en vrolijke uitroepen, maar luidruchtig is niemand, uitgezonderd eenige kleine jongens, die luidruchtig zingen met schelle

stemmetjes: “Oranje Boven, Oranje Boven, Leve de Wille-
mien”.

De café s zijn gesloten en in gesloten gelederen marcheeren nu en dan N.B.S.’ers voorbij, in allerlei costuums gekleed, de meesten in overall’s met een oranje halsdoek, maar allemaal voorzien van een geladen geweer. Soms krijg je de indruk alsof je in een revolutionair tijdperk leeft, met geen soldaten maar gewapende revolutionaire om je heen. “Wat ze nu allemaal met geladen geweren doen, begrijpen we niet, want nadat alle N.S.B.’ers zijn op gepakt en in het gebouw van de NAD zijn opgesloten, is er hier geen vuiltje meer aan de lucht”, zou je zo zeggen. de voormalige burgemeester is ook gepakt, in Raalte zegt men, en daar hebben ze hem oranje aan een oor gebonden en hem gedwongen het Volkslied en Oranje Boven te altén zingen. En hij heeft het gedaan ook! zegt men. Nu ben ik geen voorstander van dergelijke toonelen, integendeel acht ik ze voor de volksopvoeding al heel verkeerd en bovendien staat het niet aan het volk om te berechten, maar moet men ze als preventieve gevangenen eenvoudig bewaren tot de Rechter de straf heeft opgelegd. Zoo hebben wij verschillende N.S.B.’ers onder gewapende geleide achter handkarren zien lopen (ook de exburgemeester) en lopen meisjes uit het volk die met duitsche soldaten hebben gevrijd, met een witte lap op hun borst, waarop met zwarte letters: Nazi girl en hebben ze N.S.B. vrouwen en mannen vóór het N.A.D. gebouw opgesteld en laten marcheeren onder het zingen van oranje liederen. Wij hebben dat niet gezien, maar men vertelt het, evenals dat de vrouwen kaal geknipt zijn, waarom de kinderen nu op straat zingen een versje van: Kale Kop, enz.

Maar ja, als je nagaat hoe de Nazi’s hebben gehandeld bijv. met den Burgemeester van Rotterdam, Mr. Oud en met die van Zandvoort en met meerdere notabelen en met de gijzelaars in Duitschland en met de “Antis” in Ommen en Vught en Amersfoort, enz. Ja, dan dank je het is wel niet hoog, het is wel niet erg edel en zeker ook niet volmaakt Christelijk, maar het is menschelijk en begrijpelijk. Het is de zucht naar vergelding, naar het oud testamentische: oog om oog en tand om tand, en in dat teeken leven we nu eenmaal. Het is nu eenmaal “het Volk”, het publiek dat roept: “Kom mee, Kom mee, daar is wat moois te zien, daar wordt een man gekruist op Golgot-ha, of heden: Hosanna!” en morgen: “Kruisigt hem!”

Dat hebben we gezien aan Musolini die verleden jaar of misschien nog korter of wat langer geleden door duizenden en duizenden keelen werd toegejuicht en nu

We zullen ons er maar niet al te zeer in verdiepen, het volk is nu eenmaal niet wijzer, maar we komen zóó niet verder, we blijven in een cirkel ronddraaien.

Een heel ander tafereel van blijder en nobeler strekking en aanblik nam ik Zaterdagmorgen 5 Mei om kwart voor achten waar op het Marktpllein. De Oranjezender deelde zijn overwinningsberichten mede en de Vrijheid van ons dierbaar Vaderland en daarna werd het Wilhelmus gespeeld.

Het Marktpllein stond vol en vol met menschen en bij de eerste toonen van het Wilhelmus was het doodstil en met één ruk gingen alle hoeden en petten af, en de Marachaussee’s stonden stram in de houding

Zondag 6 Mei was het koud en guur en zijn we de geheele

dag thuis gebleven, en 's avonds toen ik even de deur uit was geweest en vrij onverwachts stil binnenkwam stond Moeder stil voor de portretten van Piet en Willem: Wat zou er van jou geworden zijn, Piet en van jou Willem? als jullie in leven waren gebleven, en wat is er nu van onze lieve kinderen in Den Haag? Moeder is anders niet erg sentimenteel aangelegd, maar ik zag hoe aangedaan ze was en zei maar niets, en ging stillekes zitten lezen.

Maandag 7 Mei vernam ik 's morgens dat er bij het Roode Kruis briefkaarten te krijgen waren voor korte mededeelingen aan familieleden, bewesten de IJssel. Nu dat begrijp je wel wat ik toen onmiddellijk deed. reeds onmiddellijk na het bekend worden van het "Vrij Nederland" was ik naar het postkantoor gegaan om te informeren naar mogelijk telegrafeeren, telefoneren, of brieven verzenden; maar volgens de Directeur kon het nog wel maanden duren vóór er sprake zou zijn van telegrafeeren of telefoneren, want de IJssel-kabel was ook vernield en van brief verzenden was hem nog niets bekend! Maar nu greep het Roode Kruis in en al gauw was ik in het bezit van 2 gratis

briefkaarten en vóór 12 uur waren ze ook al bezorgd aan het adres daarvoor aangewezen. Eén voor Kees en één voor Frits C. S. met de mededeeling van onze

welstand en de vraag naar jullie welstand. er scheen een zonnetje en 't was ook niet zoo koud meer en 's middags gingen we een wandelingetje maken naar het bosch en na afloop een kopje koffie drinken in café Spoorzicht bij fam. Koenders.

Toen we daar met man en vrouw over een en ander zaten te boomen, hoorden we plotseling een knal zoo hevig dat we alle vier verschrikt opsprongen en naar buiten vlogen. "Wat bliksems, zijn we er nu nog niet af"? "Begint die ellende nu alweer?" "Wat kan er nu weer zijn?" Deze en dergelijke vragen bestormden ons en zoo vlogen we naar het station en zagen den Stationschef en nog eenige andere beambten op de spoorlijn staan gesticuleeren en wijzen in de richting van de Enk. Daar gekomen zagen we een zwarte dikke rookkolom op stijgen en volgden nog eenige ontploffingen en werd de rook nog dikker en zwarter. Niemand wist of begreep wat het was, maar ja, 't was in de richting ook van ons huis dus gingen wij er heen, maar bij het begin van de Langstraat, d.i. de Lange Dorpsstraat, vernamen we al dat er brand was in het A.D.-gebouw op de Enkweg en dat er landmijnen en munities in de lucht waren gevlogen, en dat er dooden waren en dat de N.B.S'ers landmijnen niet gedemonteerd hadden vervoerd door het dorp en opgeslagen in het A.D.-gebouw en dat het stommelingen waren en het een schande was om dergelijke vreeselijk gevaarlijke dingen over de geheele lengte door het dorp te vervoeren, dat dat allerm minst door zulke ondeskundigen als jongens van de N.B.S. mocht geschieden, enz. enz. Enfin je weet wel hoe loslippig de menschen in dergelijke spanningsvolle momenten zijn en hoe gaarne ze overdrijven.

Maar dit was toch niet zoo hevig overdreven, want toen we verder in het dorp kwamen waar de menschen bij hoopjes stonden te praten en druk te doen vernamen we meer. Men sprak van meer dan 20 dooden en dat de heele fabriek tegen de grond lag, en dat werkelijk 's morgens een heele lading met landmijnen, open en bloot door de heele lengte van het dorp was vervoerd en dat de jongens van de N.B.S. er tamelijk nonchalant mee omgingen en zelfs hadden gezegd en aangetoond dat ze heelemaal niet gevaarlijk waren en dat dat je ze gerust kon optillen en er op kloppen enz. Nu, wij lieten die praatjes voor wat ze waren en spoedden ons naar huis. Maar even voorbij de Kerstraat mochten we niet verder

en werden we door de N.B.S. tegen gehouden. Nu zijn er bij dit korps vele vreemdelingen en deze kennen ons dus niet. Veele praatjes helpen dus niet werden wij terug geduwd.

Maar gelukkig, daar komt de wnd. Burgemeester, de Heer Nijland en het Hoofd der Chr. School m/d Bijbel de Heer Wallen aan en die kennen ons wel en staan ons toe naar huis te gaan omdat het gevaar, het grootste gevaar van nieuwe ontploffingen voorlopig is geweken. Nu, dat begrijp je, wij beiden in spanning

verder naar huis.
Daar zien we bij den Molen tante Anna met de kleine meid staan en deze vertelt ons dat alles kapot is en het huis vol met

glasscherven, kalk en steen stukken ligt en dat zij met de kleine is gevluht en niet meer terug durft. Maar nadat wij haar hebben gezegd wat burgemeester en schoolhoofd, die tevens Blokhoofd is, ons hebben medegedeeld, keert zij met ons naar huis terug. Dat ging natuurlijk langzaam met de kleine tusschen ons in. Eindelijk komen we bij huis en zien de ruïne. Alle ruiten stuk op slechts enkele deelen na, in de keuken zelfs het hele raam eruit, sommige deuren scheef, een groote scheur in de gangmuur en onze kamerdeur opengescheurd, de gangen en kamers alles glasscherven, zand en kalkpuin. Strunk was buiten met de jongens aan het glas bijvegen en Dina was in de kamers bezig met opruimen. Ook onze kamer lag vol en vol met glasscherven. Mijn mooie groote aardglobe in twee helften gescheurd, de lamp hing scheef en kapot, de studeerlamp en enkele portretten lagen over de grond verspreid, evenals één der koperen vaasjes van Piet en de zware olifant van Willem, maar buiten de gebroken vensterruiten en ramen was er geen ernstige schade van betekenis.

Na opname der schade en nagegaan te hebben of de venster blinden konden sluiten, keerde ik even naar de familie Koenders terug om ze mede te delen dat wij 's nachts thuis konden slapen, omdat we hadden

gevraagd of we zoo noodig bij hen mochten slapen ingeval het thuis niet mogelijk mocht zijn. Weer thuis gekomen hebben we samen de boel verder opgeruimd en zaten we gelukkig vóór donker weer aan onze tafel. Ik ben toen alleen en daarna met Moeder even gaan kijken naar het terrein van de ramp. Nu, het V. groote gebouw was één groote puinhoop alleen het achterste gedeelte stonden nog een paar stukjes muur, verschillende belendende percelen zijn vernield, alle ruiten, ramen en deuren kapot, pannen in duizende stukken over de terreinen verspreid, muren gescheurd, daken geheel of gedeeltelijk vernield. Hoeveel dooden er waren wist men nog niet, men dacht een 25 waaronder 5 kinderen, verschillende N.B.S'ers enz. Het 2e gebouw, dat wel 4 verdiepingen hoog en geheel van gewapend beton zeer sterk is opgetrokken staat er nog geheel intact, en alleen van de kleine ramen die er in zitten, zijn de ruiten stuk. In dat gebouw zaten ook de N.S.B'ers en van deze is niemand gedood of gewond. Later werden deze vervoerd naar het groote gebouw Wijhe-zicht en thans zijn ze, zegt men, opgeborgen in Vught, na eerst in Deventer en Apeldoorn te zijn geweest.

Later vernamen we dat 14 N.B.S.'ers zijn gedood en dat er door het keukenraam van het portiersgebouw een meisje is geslingerd en dood op aanrecht en vloer is terecht gekomen. Een moeder die haar eenigste dochtertje, een alleraardigst kind dat wij ook kenden, had verloren werd half gek van verdriet en is nog niet heelemaal goed hoewel ze nog 3 jongetjes over heeft, dus hebben we hoop dat ze wel beter zal worden. Een jeugdig ouderpaar, die hun beide eenige kinderen hebben verloren werden wanhopig langs ons huis geleid

..... en zoo is in 1 dag het blijde Wijhe in een treurend in rouw gedompeld Wijhe over gebleven. Alle vlaggen werden toen ingehaald, uitgezonderd van de toren. Feest wordt hier niet gevierd. Berend, die met den knecht en met Strunk achter het huis bezig

was om het paard te begraven dat de vorige dag plotseling aan koliek gestorven was, hoorde de knal en zag gelijk een vlam van wel 10 meter hoog de lucht in schieten. De steenstukken, zand en vuil vlogen om hun ooren, en het melkvee, dat achter het huis in het groote weiland dat bijna tot de fabriek ligt, te grazen liep, begaf zich in vlucht naar het verste van de fabriek geleegen deel en daarvan is geen enkel dier gewond of gedood gelukkig.

Op Woensdag 9 Mei werden, als ik mij in de aantallen niet vergis, vanuit de R.K. Kerk 5 lijken begraven des voormiddags om plm. 10 uur en 's middags vanuit de Ned Herv. Kerk een tiental lijken na druk bezochte lijkdiensten natuurlijk. 4 Of 5 lijken waren naar hun voormalige woonplaatsen elders gebracht. Wij wilden als vreemdelingen deze zeer aangrijpende plechtigheden niet bijwonen en ook niet met de begrafenis

meegaan, aangezien de toeloop en nieuwsgierigheid al zoo enorm was, maar zagen vanuit de verte de lange, treurige stoet gaan onder een stralende zon en prachtig blauwe hemel. Meer dan 1000 mensen volgden de stoet.

De volgende dag was het Hemelvaartsdag 10 Mei en prachtig weer. Vijf lange jaren van leed en ellende zijn nu voorbij. Vijf lange jaren van geleidelijk al maar groter wordende onderdrukking en berooving. In het begin werden we ontroerd door de hoffelijkheid van zelfs zeer hoge duitsche officieren die in trein of bus bijv. zelfs voor de eenvoudigste vrouwtjes plaats maakten; werden we bijv. geroerd door de vriendelijkheid van Seys Inquart die de kinderen uitgeleide deed om ter herstel van gezondheid naar Oostenrijk te gaan, en die allervriendelijkst en alleraardigst langs de trein liep om de kleinen een handje te geven en later

Nooit heb ik jullie willen vertellen zoolang de Duitschers hier nog hun wanbeheer hielden, welke smeerlappen het waren en hoe ze Willem behandeld hebben en steeds heb ik jullie willen temperen om je haat niet nog meer aan te wakkeren; maar nu kan ik het jullie eindelijk wel vertellen.

Maar ik zal het in enkele korte trekken vertellen. Willem was aangenomen om, in een voor hem zeer leerzame werkkring, 500 Rijksmark per maand te verdienen. Met hem gingen eenige ambtenaren van de Ned. Heide Mij, waarvan er 1 een zekere Scharringa, Willem had overgehaald mede te gaan. Willem heeft nooit meer ontvangen dan

300 Rijksmark en werd als verbindingsman tusschen den Verwalter en de Ned. boeren, met de laatsten op de gevaarlijkste punten gezet, boerderijen die op enorme afstanden van elkaar herhaaldelijk door Russische partizanen werden bestookt. Het was er zóó gevaarlijk dat de Ned. boeren door de Duitsche politie werden bewapend met geweren, revolvers en handgranaten, doch daar er slechts enkele op een boerderij bij elkaar waren, was die bewapening van niet veel waarde, daar de partizanen zeer vele waren en door de Russ. regeering zwaar werden bewapend met mitrailleurs,

enz. Al gauw kreeg Willem in de gaten hoe gemeen de Duitsers de Hollanders behandelden en hoe weinig Mussert en Consorten deden of konden doen voor hun landgenooten.

Willem had dan ook al gauw zijn buik vol van D. en Nat. Socialisme, en was innerlijk berouwvol dat hij den verkeerde weg had gekozen. Maar Willem wist ook dat hij zich niet kon terugtrekken omdat het niet in Willems lijn lag om bang te zijn.

Maar Scharringa die met een hogere functie was belast en die aan Willem beloofd had hem nooit te verlaten, verliet hem wel en wist, handig zich successievelijk terug te trekken en eindelijk naar Holland veilig en wel terug te keeren. Nu zal hij ook wel opgeborgen zijn.

Toen eindelijk in Juli 1942 keerde Willem met een maand verlof uit Rusland terug. Zwaar bevracht met verschillende voeding in koffers en dozen stond hij 's morgenvroeg met een blij gezicht voor onze deur. Willem sprak niet veel, maar uit zijn brieven en vooral tusschen de regels doorlezend, en uit zijn handel en wandel gedurende die maand wist ik hoe diep van binnen een melancholieke stemming heerschte en langzamerhand kwam ik te weten, dat hij niet

terug wilde maar terug moest, en toen hij ons vóór zijn vertrek zijn portret in vergroot formaat gaf, waarop aan de achterzijde de woorden geschreven waren: “Aan mijn geliefde ouders voor mijn vertrek naar Rusland”, een sentimentaliteit waaraan Willem niet lijdende was en toen hij ons zei: “Nu blijf ik lang weg”, nog wel met een lachend gezicht (maar hoe) toen wist ik met zekerheid dat wij Willem niet meer zouden terug zien. Op Moeders aandringen brachten we hem naar de trein, in uniform waaraan ik wel een groote hekel had. Eerst langzamerhand kwam ik te weten waarom hij terug ging. Omdat als hij niet terug ging, hij moest onderduiken en hoewel hij daar véél voor voelde, deed hij dit niet omdat hij toen al wist op welke manier de Deutsche en Nederlandse SS zich op zijn ouders zouden wreken. Nu weten wij het allemaal wel. Wij hebben hier o.a. gezien dat toen de gemeentesecretaris de heer Huiberts hier ondergedoken was, hoe de SS het huis van dien man vernielden, hoe zelfs de crapeaud's met messen werden stuk gesneden, spiegels en schilderijen vernield en zelfs het naambordje van de deur werd gescheurd, alles in tegenwoordigheid van zijn weenende vrouw en kind.

Willem heeft het medegemaakt hoe tal van Nederlandsche boerenzoons in Rusland op de gevaarlijkste boerderijen gezet, door partizanen werden vermoord, zonder dat de Duitschers andere maatregelen - als die mensen te voorzien van eenige verdedigingsmiddelen, als revolver, geweer of handgranaten - namen. Maar geen bezetting van Deutsche militairen of politie. Zóó waren zij op zichzelf aangewezen!

En na hun dood weigerden de Duitschers de verzekeringssom van 10.000 Rijksmark uit te betalen omdat die

mensen in oorlogshandelingen waren geweest en dit durfden zij zeggen waar de Duitschers zelf de Nederlandsche maatschappijen dwongen om de verzekerde sommen wel uit te betalen aan in Deutsche Rijksdienst gesneuvelde Nederlandsche soldaten, hetgeen in strijd was met de Ned. grondwet en met de bepalingen en het principe der Ned. Maatschappijen.

In een vrij fel request aan Seys Inquart en Mussert heb ik daarover mijn verontwaardiging uitgestort en o.a. gezegd dat het immoreel is de mensen te beloven voor de achtergelaten betrekkingen te zorgen door uitkeering van de som waarop zij door de verzekering recht hadden; en dit niet te betalen. Maar zij wezen op de bepaling in de voorwaarden vastgelegd dat er geen recht was wanneer de dood veroorzaakt was door een oorlogshandeling. Ik heb daarop geschreven dat alleen het uitzenden naar Rusland reeds was veroorzaakt door de oorlog, dat de boerenjongens deze bepaling niet hadden gezien als een echt staaltje van minderwaardig advocatenrecht, en dat Willem in geen geval gestorven was door een oorlogshandeling, want dat het in de 1e plaats de partizanen door de Duitschers zelf, niet als militairen werden beschouwd maar als misdadigers, dat zij gevangen genomen ook als zodanig onmiddellijk werden gefusilleerd en dat in de 2e plaats Willem en zijn kameraden niet waren gedood in een gevecht met die partizanen, maar dat zij terugkomende met de lijken van hun vermoorde kameraden op een landmijn waren gereden en daardoor waren gedood of voor hun leven verminkt. Daarop kreeg ik ten antwoord - nadat ik uitdrukkelijk had verklaard dat het hier ging op echt Nederlandsch rondborstige wijze niet om

de knikkers, maar om het spel - dat ook landmijnen onder oorlogshandelingen werden verstaan en daarmee sloten zij deze aangelegenheid af.

Deze correspondentie voerde ik niet met S.I. of Mussert maar met tusschenpersoonen want van S.I. noch van M. heb ik taal of teeken gehad ook een maandloon werd niet uitgekeerd; waarop ik eveneens recht meende te hebben omdat de maand October reeds was aangevangen. Dit was dus het Recht van het Nat. Socialisme, waarop het Deutsche Heerenfolk zo prat ging. Wel werden mij gunsten toegezonden, o.a. een kaart voor Moeder en mij elk, voor extra voedingsmiddelen en brandstoffen. Deze kaarten werden direkt door mij verbrand. Daarop kreeg ik een kaart voor oekraïne sigaretten. Nu daarmee deed ik mijn landgenooten niet tekort want deze waren alleen bestemd voor N. S. B.'ers en wanneer ik deze sigaretten niet nam zouden die N.S. B.'ers er maar meer hebben, dus kocht ik die wel maar thuis gekomen verbrandde ik ze in de kachel. Alleen heb ik, toen wij verleden jaar naar Den Haag gingen er eenige medegenomen. Ook konden wij een geldelijke steun krijgen maar daarop heb ik geantwoord dat wij liever stierven dan gunstbewijzen te ontvangen uit Deutsche handen.

Klaar nu hiermee

Zaterdag 19 Mei.

Lieve kinderen, ook hedenmorgen is er met post noch Roode kruis bericht van jullie gekomen. Zonder eenige kennis omtrent jullie toestand, moeten we dus de Pinksterdagen "vieren" en dan word ik straks 29 mei 70 jaar dan

zullen we, hopen wij toch wel eenig teeken van leven en welstand van jullie ontvangen hebben? 't Is vandaag echt beroerd koud weer en door het bordpapier dat voor die raamgedeelten gespijkerd is, waar wegens gebrek aan glas geen ruiten konden worden ingezet, trekt en tocht het zóó gemeen, dat Moeder en ik jasje hebben aangetrokken, en ik met mijn hoed op in de kamer zit en ijskoude voeten heb. Daar gaat wéér het zooveelste engelsche vliegtuig voorbij. We zijn nu niet bang meer, maar toch schrik je telkens onwillekeurig. Dit doet me denken hoe in één der laatste dagen een groote Deutsche vrachtauto met munitie geladen (er waren er meer in het dorp) op een open plek hier vlak bij de Molen stond en haastig naar het bosch van Gelder reed toen Engelsche vliegtuigen (zoogenaamde verkenneren) boven het dorp kwamen. Maar ze hadden hem gezien; de andere wagens stonden onder boomen verdekt opgesteld. En daar begon het lieve leventje. Met fluitend, gillend geluid daalden de vliegtuigen in duizelende snelheid en schoten met mitrailleurs op de wagen tot de wagen werd geraakt en daar ging nu de boel de lucht in. De eene ontploffing volgde op de andere en zwarte rook steeg op tot er van de wagen niets meer over bleef dan een ijzeren verbogen geraamte.

De afstand tot ons huis was niet veel meer dan van Kees tot het Valkenboschplein, dus je begrijpt, daar hier geen hoge huizen staan, hoe hier de boel stond te schudden, en dit natuurlijk ook weer de noodige ruiten kostte (en dit is dus nu zes malen hier zo gebeurd) - vooral bij Bergman, een café bij de spoorwegovergang, waren zoowat alle ruiten stuk. Gelukkig voor ons Wijhenaren zagen de Engelsen de andere wagens niet, anders had het er hier al heel leelijk uit

gezien.

Zoo waren hier de laatste dagen een zestal Duitsche soldaten ingekwartierd, toen er een zware vrachtauto het hek hier binnen reed, de auto onder de boomen vlak tegen het huis plaatste en zich bij zijn kameraden voegde om op de deel (koestal) in het stroo de nacht door te brengen. Toen echter de Feldwebel vernam dat de wagen geladen was met munitie, maakte hij er direkt werk van deze wagen te doen verwijderen. Dit is gelukkig zonder ongelukken gegaan, want de hun vijandige vliegtuigen vlogen almaar zoekend

door de lucht. Wij hebben hier in ons huis geen onaangenaamheden gehad met deze Duitsche militairen. Zij gingen in en uit. Kookten zoo nu en dan wat in de keuken enz. scharrelden hier en daar en overal wat rond. Alle kamers en kasten stonden open, maar niets werd ontvreemd, en voor ze vertrokken gaven ze tante Anna onder vele betuigingen van hun dankbaarheid nog een kilo suiker cadeau. Toen na een bomaanval ook hier voor een afwisseling de ruiten weer eens stuk waren, hielpen de Duitsche soldaten dapper mee, ook in onze kamer, om de open raamdeelen met bordpapier te bekleeden. Zij gingen de ladders op en gaven Berend nog een kistje met 50 sigaren cadeau. Een andere soldaat, oppasser bij den kapitein, was een rijke fabrikant, als ik mij wel herinner uit Neurenberg. Hij zei: "Och, wat kan het mij schelen, alles is mij goed hoor! Ik bezit geen vrouw en kinderen en ook mijn ouders niet meer; allemaal zijn ze verbrand, en wat heb ik aan mijn geld als ik straks naar Rusland moet"? Daarom kocht hij jenever en cognac wat hij maar krijgen kon, betaalde 100 gulden of meer voor één flesch en dronk en tracteerde. Ook hier bij de familie

bracht hij een avond door. Hij was zeer beleefd en beschaafd in zijn spreken, vriendelijk en welwillend

Een andere, aardige jongen met blond krulhaar, sprak mij achter het huis aan en zei, toen ik hem vroeg: "Waarom vechten jullie in godsnaam nog?": "Och meneer, 't is mij alles egaal, ik bezit toch niets meer". Weer een andere jonge man, met een overigens zuur gezicht, hoorde dat Moeder op een warme dag tegen mij zei: "Hé, wat heb ik een dorst - wat zou ik nu graag een kop thee of een glas bier lusten". Een oogenblik daarna gaf hij Moeder een glas heerlijke zelf klaargemaakte limonade.

Och, vele menschen zien den mensch niet meer in hun vijand en op stuk van zaken zijn zij en wij slechts slachtoffers van een zineloos en redeloos wereldgebeuren, en zijn wij eigenlijk niet veel anders dan kudden, angstige dieren.

Zondag, 1e Pinksterdag, 20 Mei 1945

Lieve kinderen, Hiernaast geef ik een beeld van onze kamer. Je ziet het is geen al te vroolijke kamer.

Maar op of in de gevel is geen enkel raam meer heel, in de keuken waren beneden en boven de ramen er bijna heelemaal uit, in het stookhok idem, en in de kamer van de familie was het al niet veel beter, maar in die kamer schijnt tenminste de zon als hij er is en is het lichter terwijl bij ons de zon totaal ontbreekt. Natuurlijk sluiten de bordpapieren betimmeringen de wind (die de laatste weken bijna onafgebroken heerscht, nu eens als storm en dan weer als een zachte koelte) niet af. De gordijntjes waaien heen en weer en ik heb mijn hoed in de kamer bijna voortdurend op mijn hoofd.

De menschen zijn hier anders heel goed voor ons. Zo-even kregen we weer 4 plakjes koek bij de koffie en kwam Berend me een kwart onsje tabak en 2 sigaren brengen, 1 voor vandaag en 1 voor morgen. Je weet dat ik de tabaksbladeren van onze tabaksplanten zelf geplukt en verder behandeld heb en ze daarna tot rooktabak heb laten snijden en van een ander deel, sigaren heb laten maken, en dat het daarvoor niet bruikbare voor pruimtabak was bestemd voor Strunk, die zelden of eigenlijk nooit rookt. Welnu de tabak en de sigaren heb ik eerlijk met Berend gedeeld, maar daar ik de geheele dag op mijn kamer zit, uitgezonderd de wandelingen met Moeder, rook ik onwillekeurig meer, veel meer dan hij, die den geheelen dag buiten aan het werk is. En zoo was tabak en sigaren bij mij al weken geleden op. Ik heb dus niet het minste recht op méér en je begrijpt dus hoe blij ik ben, nu ik de Pinksterdagen er weer aardig op los kan rooken. Ja, ik vergat nog te vertellen dat

ik menig sigaartje heb weggegeven aan de A.D., o.a. aan den chauffeur Tien en de beide portiers elk 5, en aan de andere menschen die wat mee namen naar Den Haag. Telkens 2, 3 of meer sigaartjes, waarvoor ze buitengewoon dankbaar waren, dát begrijp je!

En nu is het 1e Pinksterdag. Hoe maken jullie het allemaal? Hoe gaat het met de familie van Veen, Pa, Ma, Jan, Greetje en de kleine? Heeft dat arme, kleine ding de reis door de voedselschaarste of- het gebrek aan voedsel kunnen halen? En hoe makend de andere familieleden het voor zoover jullie dat weten? Mijn broer Jaques met vrouw en kinderen? Mijn broer Paul met id. id? Mijn zuster Nellie met haar kinderen en Cornelia? En wat worden we allemaal oud! Jaques was 13 Mei ll. 49 jaar getrouwd. Paul 5 Mei 48 jaar in dienst van de Koningin en eveneens zoolang getrouwd. We weten niet eens of zij allemaal nog leven, maar als ook zij de reis hebben gehaald door alle ellende, die willen we hopen, nu voor goed achter de rug is, dan zitten zij en jullie allemaal nog rondom in de kring van kinderen of ouders. Die zij lief hebben kunnen, ze bezoeken en troosten, opbeuren, en nu lachen en blij zijn maar wij zijn hier in het dorp zoo'n beetje regeering.

Je weet dat de NBS voor een groot deel bestaat uit gereformeerden en andere "fijnen". Onmiddellijk na onze bevrijding werd dan ook de gereformeerde Leider van het distributiekantoor uitgeroepen tot wnd. Burgemeester. Nu dat was geen gelukkige greep, want wel is deze jonge man echt zwaar Christelijk gereformeerd, maar hij is nu niet zoo hoog aangeschreven als een groot licht, en er is hier

een SDAP'er, de heer Nijland die jaren wethouder is geweest en heel goed staat aangeschreven en algemeen een geacht man is, al is hij dan geen "Heer" in de eenmaal aangenomen betekenis daarvan. Enfin, men beweert dat Pastoor en Dominée van de Ned. Herv. Kerk bij den Comm. der Koningin hebben aangedrongen op benoeming van den Heer Nijland, en kort daarop werd de Heer Baerendse eervol ontslagen met dank voor de gewichtige diensten aan de gemeente bewezen en de Heer Nijland tot loco-burgemeester benoemd.

Nu is het merkwaardig - en ik heb dat herhaaldelijk geconstateerd - dat de Geref. winkeliers of daarmee eensgezinden wel de proclamaties van den Burgemeester Baerendse en van den Geref. Leider van de N.B.S. maar niet van Burgemeester Nijland voor hun raam hebben hangen. En zoo is, hoewel we eigenlijk nog geen veer van onze mond kunnen blazen de politieke strijd alweer ontwaakt. gelukkig dat wij geen van allen ons tot de politiek voelen aangetrokken.

Maar nu heeft Burgemeester Nijland een zoon. die boekhouder of beheerder is van het gemeentelijke Electr. bureau, onderdeel van de IJssel Centrale, en vanuit dat Bureau wordt de Oranjehouder over het Marktplaatsje uitgezonden.

En nu ben ik al eenige keeren 's morgens om kwart voor 8 uur tevergeefs op het Marktplaatsje geweest zonder dat het raam voor de uitzending geopend werd. Bij navraag werd mij geantwoord: "Nou ja, dat gebeurt nu wel meer; ze zullen zich verslapen of geen tijd, of vergeten hebben en 't is ook niet meer zoo had nodig want de Radio-distributie werkt immers"! Maar men vergaat dat er vele mensen zijn die geen radio-distributie hebben.

Vallen we nu zoo gauw weer terug in passiviteit, hebben de

oorlogsjaren ons zoo weinig geleerd?

't Is niet te hopen, en we willen hopen dat het een momenteel inzinking is en dat we een wakker Nederland mogen krijgen met actieve mannen en vrouwen.

2e pinksterdag, 21 Mei 1945

Beste Kees, Frits, Mary en Martien,

Dit is al een heel vervelende dag. 't Is op het oogenblik half vijf in de namiddag en het heeft nu onophoudelijk geregend en gewaaid. 't Is akelig koud en duister in de kamer en saai. We hebben zitten lezen tot 1 uur en na gegeten en na het vatenwassen (dat is geen gekheid is, want het waren 11 eters, 2 in de keuken, wij tweeën in onze kamer, en 7 in de familiekamer, en we hadden aardappelen, een beetje aspergeboontjes uit de week, appeltjes, rauwe sla en een stukje pudding na, dus niet zoo heel erg weinig vaat), hebben we een partijtje patiens gespeeld, waarbij Moeder 3 partijen slaag kreeg. Toen zijn we in de luie stoelen gaan liggen, waarbij Moeder bijna geheel in een wollen deken werd gewikkeld en ik met een jas op mijn voeten en den handdoek op mijn hoofd, in slaap zijn gesukkeld. Onverwacht kwam tante Anna en Berend binnen met een kopje wel slappe maar toch echte thee met voor elk 2 koekjes, en die wisten niet wat ze zagen en begonnen hartelijk te lachen. Moeder, die zooals je weet, al heel erg dol op thee is, zat 1,2,3 overeind en begon te smullen, al maar roepende: "Lekker he, Heerlijk!" En bedankte tante Anna en Berend uitbundig.

Dat is ook al weer achter de rug, daarna heb ik nog even

wat staan prutsen op mijn teekenbord en zit Moeder alweer te lezen.

Mevrouw van Munster, Ottie, is vandaag voor 8 dagen met haar man hier gekomen. Ze zag er goed uit en had een heel verhaal over haar vlucht uit de Duitse gevangenschap en hoe ze over de Veluwe was gevlucht, dwars door de linie van schietende soldaten heen, waarbij ze de kogels om haar ooren hoorde fluiten. Eindelijk heeft een majoor, officier van de Canadezen haar opgepikt en in zijn auto meegenomen en deze was in één dag verliefd op haar en verklaarde haar aan het einde van de tocht zijn liefde en vroeg haar ten huwelijk waarop zij hem vertelde gehuwd te zijn, hetgeen hem speet en haar bij het afscheid een kus op haar voorhoofd gaf. Als het niet helemaal precies waar is, kan ik natuurlijk ook niet helpen; maar in ieder geval is zij nu met haar man hier en heeft ze zich vol ijver op haar werk geworpen.

Eén keer heeft ze Moeder zelfs geholpen met afwassen, vanmiddag niet vanmorgen met het ontbijtservies wel. De kleine slaapt nu weer boven bij haar ouders. Pa heeft momenteel niets te doen, aangezien zijn werkkring als assistent bij den veearts te Heerde na afloop van de oorlog ook gedaan is en nu loopt hij zich in afwachting dat de lessen aan de Hoogeschool in Utrecht weer beginnen, een beetje te vervelen.

En nu ga ik weer wat teekenen.

3e Pinksterdag, Dinsdag 22 Mei 1945

Lieve Mary en beste jongens,

Eindelijk dan een goed bericht van onze kinderen. Hoera! Hoera! Hoera! een brief van Kees en jullie maken het allemaal - naar omstandigheden natuurlijk - goed en zijn in blakende welstand (de woorden van Kees).

Nu kan ik deze brief afmaken.

Het 1e gedeelte zend ik aan Kees,

het 2e aan Frits,

het 3e aan Mary en

het 4e deel aan Martien, want uit de ontvangst van den brief van Kees, we verwachten nu morgen of overmorgen ook een brief van Frits en Mary, blijkt ons dat er wel degelijk brieven over de post mogen verzonden worden. Hier beweren ze maar trouw dat alleen briefkaarten verzonden mogen worden, hoewel in de krant stond dat het tot 20 gram wel mocht en aangezien de 21 velletjes die ik heb beschreven te samen, zonder couvert al 62 gram wegen, heb ik ze verdeeld in 4 delen, elk van 5 en 1 van 6 velletjes, begrijp je?

En nu moeten jullie bij elkaar komen om de brief in zijn geheel te lezen.

En nu even gauw een kort antwoord op Kees zijn brief. Het blijkt nu wel dat we hier, al hebben we dan beter te eten, heel wat meer in angst hebben gezeten dan jullie. Maar dat idee van geroosterd brood was voortreffelijk. Maar hebben jullie dat pond boter aan het adres van Frits niet ontvangen?

Ja, misschien zijn die jongens wel opgepakt en krijgsgevangen gemaakt, of opgesloten, of in een kamp gebracht of gefusilleerd! Wie zal het zeggen. We hebben anders over jullie lelijk in angst gezeten. We waren maar bang dat jullie te vroeg met oranje geloopt hadden of op een andere

wijze te uitdagend zouden zijn opgetreden, m.a.w. je niet hadden kunnen beheerschen nu de vrijheid zoo dichtbij was en het voedsel jullie reeds werd gebracht, want ook wij liepen hier te popelen om uit de band, de al te nauw aangehaalde band te springen.

Vandaag over een week word ik 70 jaar, maar al zullen we dan niet bij elkaar kunnen zijn omdat alle verkeer over de wegen belemmerd en over de IJssel totaal verboden is, dan kunnen we nu wel geduld hebben om te wachten tot we elkaar wel kunnen zien en mondeling kunnen feliciteren.

Neen, we hebben niet op een tank gezeten en geen Engelse sigaretten gerookt. Hier zijn de Canadeezen ook maar een paar dagen geweest en dan nog maar enkelen.

Veel hebben we hier nog niet genoten, dat zullen jullie wel uit onze brief begrijpen en het weer is troosteloos en koud, zoodat wandelen in een heerlijk zonnetje nog steeds uitgesloten is en de kamer is zoo donker en koud, maar ook daar zal nu wel gauw een eind aan komen. Hebben jullie al een woning of een deel van een woning voor ons?

Hoe gaat het met Gerard Mallen en Cor?

En nu nogmaals lieve kinderen; Hartelijk gegroet van ons,

je je liefhebbende ouders.

Aan den Heer en

Klimopstraat 82

s. Pravenhage

Aanhef: Verhaef
Enhuweg 18 Wijk 1

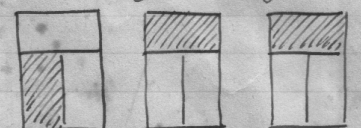
Wijk 4 Augo 1945.
Beste Fritz en Mary,
voen een kort bericht.
Reeds om half vijf waren
we hier in Wijk 4, via
Apeldoorn, Deventer,
Gorssel, Deventer oost.
We hebben een gezellige reis
gehad. De heer Joutstra was
muitputtelijk in zijn
mededeelingen over de ver-
schillende plaatsen die we
passeerden en we hebben
gezellig geluisterd.
De reis heeft geduurd 80.

85 gulden
van de kleinreis.
is was niet
hwaren zwaar
el heeft die
raad gemaakt.
igen erbij
op regel van
Stuk.

Wat ik moet nog een
led afleggen ook.
Enfin hij heeft hier mee
dan een uur werk gehad.

De ontmoeting bij Tante
Anna was allerharte-

lijkst in een woord.
De kamer was geheel schoon-
gemaakt en aller gezelligst
ingericht. op de tafel
een bouquet rozen en
de bordpapieren waren
bijna geheel verwijderd
en vervangen door glas.

Het gecreëerde alleen
is nog bordpapier.

Ook Dina kwam ons
verwelkomen, en officieel
met de kleine meis-
die ons nog heel goed kende
en direct. Zie Tante hea
en om Ris, en daarna
hwaren Frank en
daarna Berend.

De kamer is nu heel
gezellig en lekker licht.
Een heel verbetering
dus.

Sag! met vele hartelijke
groeten
je je liefhebber
Onders

I
 Het bevoordt
 is de leery
 hier alle
 maal
 ingeloh
 behalve
 tante
 Anna
 Hunk
 Berns
 en
 Gino
 ook
 Hie
 is dus
 derij
 Geph
 Wijk 15 Aug '41
 Lieve Mary!
 Geden morgen je brief ontvangen, en
 nu haast ik mij je zoo spoedig mogelijk
 terug te schrijven. Het spijt mij zeer dat
 ik je niet van dienst kan zijn met de
 bonpen, want ik moet hier alles in
 leveren, anders kon ik hier geen nood-
 kaart krijgen. Jammer hi! Ik ben
 blij dat jellui weer eens een goed weekje
 gehad hebt, en dat er spoedig meer
 zullen volgen. Wij hebben hier ook
 geen chocolade gehad, en hebben ook
 nog geen lekkere peer geproefd; wel
 gele pruimen, je weet wel, die jellui
 verleden jaar bij ons gegeten hebben,
 of liever gezegd die jij gegeten hebt,
 want onze beste Frits was bang voor
 zijn bruitje toe gaat het er nu mee
 lieve jongen, zal je ons eens spoedig
 van je gezondheid op de hoogte
 houden? Jammer dat ie nog geen

verlof kunt krijgen, maar aan de andere kant mag je zeker blij zijn, want, wat voor vier het deze week is, nu, dat is nog erger dan de herfst. Het regent nacht en dag, 'er komt 'er donker 'er storm. Neen, dan zou je in September nog wel eens beter weer kunnen treffen, en daar zullen we dan maar op hopen. Het zou toch goed voor je zijn, beste Frits, als je er ook eens helemaal uit was."

Ik kan me best begrijpen alhoij dat
 je het niet prettig vindt om tegen
 een vreemde aan te kijken, te meer
 daar jehui altijd zoo knus met
 mijn beidjes schaarrelt. Alhoij
 kan je ze nog wel weer kwijt.

Jaarwijn voor Kees en Elbartien
dat ze het met het weer zoo slecht
treffen, ik heb echt met ze te doen.

Leuk dat je een weekje naar
Tilburg gaat, en hoe moet je er home?

Ze zijn hier vandaag aan het vlaggen
gegaan; ook van de toren waait de
vlag, het schijnt dat het nu eindelijk
met moorden is opgehouden, en een
wereld vrede in vooruitzicht is, het
zal er anders over ^{de} gehele wereld wel
trurig uitsien, als men daar eens
een kijkje kon nemen.

De kleine meid zit op het oog-
blik tegen over mij aan de tafel met
een spel oude kaarten te spelen, en
ze probeert ze net zoo te leggen als
wij doen met patienten.. Waar Vader
is van de week hier ziek thuis gekomen
en ligt boven met diftheritis, en
moet 14 dagen in bed blijven, Ottie
heeft het nu erg druk, dat begrijp je,
op haar manier ten minste.

Wij hebben iets aardigs van jellie
overgenomen, n.m. wij hebben de
biscuit ook gemaakt, en nemen
nu voordat wij naar bed gaan

ieder een kopje pap. Leuk he'?

Wat hebben wij het toch met
het weer getoffen hi, in het 'baagje?
en ik kan me nog maar niet inden-
ken dat ik 5 1/2 week in den 'baag-
ben geweest. Iedere keer denk ik er
aan, dat wij om beuten bij 'Kees
en jellie gegeten hebben, en toch
lijkt het me weer al zoo lang geleden.
Alles ja dat komt omdat je het
zoo naar je zin gehad heb, de
tijd is als het ware om gelogen,
en de lust beknijpt mij om naar
Keutmis en oude jaar te verlangen
maar ik mag niet zoo lang voort
lopen, want er kan in die tijd nog
heel wat gebeuren. En nu lieve
kinderen ga ik eens eindigen, en
kunnen nog geen pakjes vernoude
worden. Trouwens er zijn hier nog
geen appels of peren. Buitenvangt beiden
vele hartelijke groeten en een kus van
u en liefhebbende ouders

ook van mij de beste groeten en de beste wenschen.
Vader is bijblijvende

Wijhe, 22 Aug 1945.

Beste Frits en Mary,

Hierbij zend ik je een Tijdschrift genaamd Otar. Gaarne vernam ik by gelegenheid wat je denkt van deze uitgave en van de advertentie die in No 2 van my voorkomt en waarin ik om een woning vraag.

Det Tijdschrift heeft zijn ont. staan te danken aan mij, tengevolge van een lesing die ik daarover hield in 1915 en tengevolge van de omstandigheid dat ik den heer de Haan vond die bereid was het ding uit te geven en te drukken, voor 400 gulden per jaar + de abonnements- en adverteentie ontrouwen.

Hoewel de Haan nu nog krijpt weet ik niet, maar ik

kou wel zeggen dat hij er wel een geomeers boterhammetje aan zal verdienen, en misschien nog wel met een stukje kaas af wordt er bij - denk je ook niet?

Kees heeft niet veel mooi weer. Wij kregen vanmorgen een briefkaart van hem, waar van de helft was verdwenen. Goodat we er niet veel aan hadden, maar toch voldoende om te begripen, dat ze zich toch nog wel amuseeren.

Met vele hartelijke groeten
en de beste wenschen
je je liefh. Vader

Wijhe, 23 Augs 1945.

Beste Frits en Mary,

Nog maar 3 dagen en dan wordt
onze Frits 35 jaren, en aangerien den 26
op Dondag valt, moet onze gelukwensch
dus Laterdagsavonds berogd zijn en moet
dere vandaag weg. Jammer dat we zelf
niet kunnen komen om je te onthelken,
maar wat niet is, kan nog komen.

Ontvangt dan, allebei onze lieve kinderen
de meest hartelijke gelukwenschen, may
jullie nog jaren voor elkaar gespaard blijven,
elkaar in lief en leed bijstaan als Trouwe
en oprechte kameraden. 35 jaren is al
een heele leeftijd. Toen jij geboren werd
woonden we tijdelijk in de Fagelstraat
op een lief klein bovenhuis. Moeder
had toen den prachtigen leeftijd van
30 jaren en jij was den vierden Room.
Ik was toen evenoud als jij nu bent
en thans ben ik 2x kou oud. Ja, ja,
het gaat allemaal egentlyk veel te vlug.

Heb je nog wat onder de hark?

Neen, zeker, he! Tante Anna is Wolunday
29 Augs jarig en dan is er ook niets,
want in het heele dorp is hier niets te krij-
gen. Maar ook aan Tees of hij tante Anna
niet wil vergeten. Wy weten evenmin
wat we aan haar moeten geven als we
weten wat we aan jou zouden willen en
moeten geven. Ik was het maar een
doozi sigaretten. Maar 2 gulden of
1.50 voor een sigaret geef ik nooit, even-
min als 25, 30 of 40 centen voor een roos.
Neen, dan moet je het maar alleen met
onze oprechte gelukwenschen doen.

He is het met den ouden Vler? En
ga je nog met vacantie? Hoo ja, wanneer
en komen jullie dan hierheen?

Brengt den dag in gerellig ^{oefening} door en
weest gegroet van my
o o liefh. Vader

Wijbe 23 Aug '41

Lieve kinderen!

Het is thans bijna 12 uur en heusch vandaag voor het eerst weer eens een zonnetje. Ik heb zoojuist mijn wasch opgehangen in het land, en nu hoop ik maar dat het van avond droog is want je weet hier in die kamer geen weg met dat natte goed.

Zondag beste Tita ben je jarig, en zooals Vader reeds schreef is er geen sprake van cadeau's geven, maar buitendien kunnen wij toch allen wel gelukkig zijn. Zijt beiden hartelijk gefeliciteert op dezen dag, en wij hopen je dese nog oneindig veel zult vieren met allen die je lief zijn; en dat geluk, en een goede gezondheid jellui deel moge zijn. Wij zullen ons hoopje hoffie opheffen en in gedachten met je bliiven.

hoe zit het nu met Elbary, zeg
ga je nu nog naar Tilburg en wanneer?

Nadat wij nu zulk vreeslijk slecht weer gehad hebben, kan het best zijn, dat de maand September wat beter is.

Heb je de logie nog en hoe gaat het er mee? of is zij misschien al weg?

Wij zijn dinsdag met de trein naar Zwolle geweest, en het gaat heusch al weer aardig goed. Retours worden er niet afgegeven, met mijn oor ging het best, en vader is bij de inspecteur van de belastingen geweest, en hij moet maar afwachten. Wij ~~zullen~~ zullen er het beste maar van hopen.

En nu lieve kinderen eindig ik.
Kogemoals een prettige zondag met de gehele familie en een Hevige bus voor beiden

Je Je liefhebbende vader.

From: Historische Vereniging Wijhe
[historischeverenigingwijhe@gmail.com]
Sent: donderdag 27 september 2012 14:21
To: steven.verhoef@chello.nl
Subject: Re: De laatste oorlogsdagen in Wijhe - door F.G. Verhoef Sr.

Hr. Verhoef,

In de bijlage zit een scan van een niet al te beste foto van de boerderij van Strunk in Wijhe, waar uw opa de laatste oorlogsdagen en de eerste bevrijdingsdagen heeft doorgebracht. Dit pand is helaas, net als zovele andere in ons dorp, afgebroken om plaats te maken voor wegverbreding, kale tuintjes en bungalows.

De plek waar dit pand heeft gestaan kunt u terugvinden op google-map. Als u Wijhe in beeld heeft moet u zoeken naar de kruising tussen de "Molenbelt" en de "Raalterweg". U kunt "streetview" doen en ziet dan twee fietsers staan wachten op de kruising tussen de Molenbelt en de Raalterweg. Links achter de twee fietsers ziet u enkele bungalows. Dat is de plek waar Strunk heeft gewoond.

In de brieven spreekt hij van de overbuurman, de timmerman. Dat was de firma Schuurman. U kunt met streetview iets opschuiven in de richting van de molen en dan naar rechts kijken. Het pand dat daar een beetje schuin op de weg, vlak tegen de spoorweg aan, was de vroegere timmerwerkplaats ("timmerwinkel") van Schuurman. Vlak voor dit pand is nu ook een kleine parkeerplaats. Zijn kleinzoon woont nog in Wijhe.

De ruimte tussen Strunk en de molen werd vroeger ingenomen door de Gereformeerde lagere school, de schoolmeesterswoning en de Gereformeerde kerk en kleinere huisjes, tot aan de molen. De situatie is overigens sinds de streetview-fotograaf langs is geweest, opnieuw gewijzigd en nog weer kaler geworden. De kruising is een grote stenen vlakte.

Ik ben ook voor u op zoek naar familie van Strunk. Als daar nog resultaat uit komt, laat ik het u weten. In onze oudheidkamer hebben we nog meer foto's van de boerderij van Strunk en de omgeving. Zijn bijnaam was "Gait Heu" ("Gerrit Hooi", vrij vertaald, de boer). Dit ter onderscheid van een andere Strunk, die molenaar was op de molen die u ook kunt zien: "Gait Maal" (vertaling overbodig).

Als u in Wijhe komt, kunnen we alle foto's bekijken en een verdere keus maken welke u zou willen hebben.

Met vriendelijke groet,
Freerk Kunst,
vrijwilliger HVW.

